

Met geavanceerde camera's kunnen we de wereld om ons heen steeds nauwkeuriger vastleggen. Maar gaan we die daardoor ook beter begrijpen? Daarover gaat het werk van kunstenaar Katja Novitskova.

Door Susan Nortier

GELOOF NIET ZOMAAR WAT JE ZIET

'Earthware 06.13.2017' (2019). Voor de serie 'Earthware' gebruikt Novitskova beelden van wildcamera's.

Het Rijksmuseum wijdde onlangs een tentoonstelling aan neushoorn Clara, die in 1741 in Amsterdam arriveerde vanuit India. Clara ging op tournee door Europa en was een sensatie, want tot dan toe had niemand ooit de kans gehad om een neushoorn te zien. Het beeld van neushoorns werd gedomineerd door een prent uit 1515, die echter gebaseerd was op een schets die niet klopte: die toonde een tweede hoorn op de rug van de neushoorn en een huid die overeenkomsten vertoont met een pantser.

'Het voorbeeld van Clara laat zien hoezeer ons beeld van de werkelijkheid gevormd wordt door afbeeldingen daarvan', vertelt Kári Driscoll. Hij houdt zich als literatuurwetenschapper bezig met de relatie tussen mens en dier in literatuur en cultuur. 'Beeld stelt ons in staat te zien wat er in de wereld gebeurt, maar bepaalt ook de manier waarop we naar natuur kijken. Denk aan natuurdocumentaires, de beelden daarin zijn ook geknipt en geplakt, en geven niet per se een beeld van de werkelijkheid.'

Controle over de natuur
Ook wijst Driscoll op onze omgang met natuur sinds de wetenschappelijke revolutie. 'Filosoof Francis Bacon introduceerde de gedachte dat men om kennis van de natuur te verkrijgen, die natuur nauwkeurig moet observeren en onderzoeken. De vraag is of die gedachte een rechtvaardiging inhoudt om onszelf toegang te verschaffen tot alle natuur, en daar controle over uit te oefenen.'

Ook vanuit de mediafilosofie is er genoeg te zeggen over de beteke-

'Natuurdocumentaires zijn geknipt en geplakt en geven niet per se een beeld van de werkelijkheid'

'Earthware 2018.11.29' (2019). Novitskova is gefascineerd door de vraag wat beelden ons over de werkelijkheid vertellen.

nis van beeld. 'In de westerse cultuur is het zien, het visuele zintuig, behoorlijk dominant', vertelt mediafilosoof Cris van der Hoek. Met behulp van beelden objectiveren we de werkelijkheid. 'Je gaat snel uit van wat je ziet, maar je moet je steeds blijven afvragen in hoeverre beelden een weergave zijn van de werkelijkheid, dan wel een constructie van die werkelijkheid vormen.'

Nullen en enen

Zelfs analoge foto's zijn niet louter getrouwe afbeeldingen, want er is altijd sprake van een perspectief van een ander. Van der Hoek wijst erop dat (online)beelden door middel van geavanceerde technologie tot stand komen. 'Digitale beelden vertalen analoge beelden in nullen en enen, waardoor ze makkelijk gemanipuleerd kunnen worden. Daar moeten we ons bewust van zijn als we naar beelden kijken.'

Het is volgens haar cruciaal om ons altijd rekenschap te geven van de rol die technologie speelt. 'Beeld is aan de ene kant fijn, want het geeft toegang tot zaken, maar tegelijkertijd staat beeld altijd als een scherm tussen ons en de werkelijkheid in.'

Deze bespiegelingen geven goed weer wat de Estlandse kunstenaar Katja Novitskova zo fascineert. 'Ik hou van technologie omdat die me helpt dingen beter te begrijpen, maar ik ben ook kritisch over het gebruik ervan. Techniek zou alleen ingezet moeten worden als die de natuur helpt', vertelt ze, naar aanleiding van haar expositie in het Fries Museum.

Novitskova ziet de menselijke drang tot het maken van beeld als een uiting van de expansiedrift van de mens. In Leeuwarden is onder meer haar werk *Earthware*

te zien, waarvoor geautomatiseerde beelden gemaakt door wildcamera's de basis vormen. Novitskova hielp bij het indexeren van de beelden, iets wat nodig is voordat een algoritme kan starten met patroonherkenning. 'Tussen de duizenden beelden, bedoeld voor onderzoek naar biodiversiteit, kwam ze enkele mooie exemplaren tegen – met een hert vlak voor de camera bijvoorbeeld.'

te zien, waarvoor geautomatiseerde beelden gemaakt door wildcamera's de basis vormen. Novitskova hielp bij het indexeren van de beelden, iets wat nodig is voordat een algoritme kan starten met patroonherkenning. 'Tussen de duizenden beelden, bedoeld voor onderzoek naar biodiversiteit, kwam ze enkele mooie exemplaren tegen – met een hert vlak voor de camera bijvoorbeeld.'

Laboratoriumslaafjes

'De beelden zijn mysterieus, want er kwam geen menselijke inmenging aan te pas. De ogen van het hert lichten op in het flitslicht, en fungeren eigenlijk als een spiegel.' Een spiegel, omdat de hertenogen ons bewust maken van de ingezette technologie.

In een promotievideo voor de tentoonstelling vraagt Novitskova zich af 'Wie ziet wie? Hoe zien wij de natuur en hoe kijkt de natuur terug naar ons? Hoe zien wij technologie en hoe kijkt die terug naar ons?' Data worden gebruikt voor algoritmische modellen, en die zijn steeds dominant in onze werkelijkheid. 'Misschien domineert het model wel onze realiteit', werpt ze op in de video.

Novitskova zette de mooie wildcamerabeelden over op synthetische epoxyklei, die eenmaal opgedroogd oud oogt, als een stenen muur. Het is een verwijzing naar prehistorische kleitabletten en grottekeningen. De tentoonstelling ziet ze als een soort eigentijdse grot; tussen de kunstwerken aan de muur zijn dan ook primitieve

tekeningen afgebeeld. Over de stipjes op de epoxykunstwerken heeft Novitskova met zilveren nagellak heen gelakt. Naast de *Earthware*-serie is er een totaalinstallatie: een griezelige mix van eivormige en slangachtige sculpturen, die samen een soort laboratorium voorstellen, met een hoofdrol voor Caenorhabditis elegans, een rondworm.

'Ik heb een fascinatie voor die wormen, omdat ze een model-organisme vormen voor de mens. Het zijn piepkleine wormpjes, die voor allerlei onderzoek worden gebruikt. Ze zijn in die wereld heel gewoon, maar niemand kent ze. Eigenlijk zijn het laboratoriumslaafjes. Onderzoek ermee is ook niet aan banden gelegd, zoals dat tegenwoordig wel met andere dieren het geval is.'

'Earthware 06.13.2017' (2019). Een foto bewerkt met epoxyklei en nagellak.

De sculpturen zijn Novitskova's monument voor de dienst die de wormen ons bewijzen.

In de tentoonstelling is ook een videowerk te zien waarin ze 24 beelden per seconde heeft verwerkt. Dat gaat te snel voor een mens, maar langzaam genoeg voor een computer om ze te verwerken. Het idee is dat je ernaar kijkt zoals een algoritme naar data kijkt.

'Ik heb als kunstenaar geen toegang tot databases', vertelt Novitskova. 'Alles wat ik gebruik voor mijn kunst is online beschikbaar. Daarmee maak ik een narratief, en mijn werk gaat over de beperkingen daarvan. Sociale media en allerlei platformen maken het internet een ondoordringelijke omgeving met algoritmische rivieren. Je vindt er alleen wat je zoekt. Als je een zoekwoord niet kent, vind je ook niet waar dat zoekwoord naar leidt.'

Novitskova's kunst zet aan het denken over de betekenis van beeld. 'Bezoekers van de tentoonstelling zullen anders gaan nadenken over beelden van de natuur. Allerlei techniek erin het beeld een rol spelen.' En als je niet weet welke techniek er is gebruikt, kun je ook niet weten hoe je dat beeld moet beoordelen. □

&
MEER ZIEN

De solotentoonstelling van Katja Novitskova is tot en met 3 september te zien in het Fries Museum, in Leeuwarden.